

ПРАВОСУДДЯ, ДРУЖНЄ ДО ДИТИНИ: ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПІДТРИМКИ ВРАЗЛИВИХ ОСІБ У СУДОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Шорнікова С.О.,
*студентка 2 курсу магістерського рівня навчання
спеціальність «Право»,
спеціалізація «Міжнародне комерційне право»
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»*

Шорнікова С.О. Правосуддя, дружнє до дитини: шляхи вдосконалення підтримки вразливих осіб у судовій системі України.

Дана наукова стаття присвячена розгляду актуальних та нагальних проблем, що виникають у сучасному правовому середовищі, зокрема забезпеченню правосуддя, дружнього до дитини. Це є критично важливим аспектом для створення справедливих, неупереджених і максимально ефективних судових процесів, які враховують інтереси та права дітей. У статті розглянуті наявні механізми підтримки й захисту дітей у межах судової системи, проаналізовані практичні аспекти їх реалізації та запропоновані дієві рекомендації для покращення та удосконалення наявної системи правосуддя. У цьому дослідженні оцінюються ключові складові елементи системи правосуддя, що орієнтовані на забезпечення прав дітей, включаючи спеціалізовані суди, професійних працівників правової системи та послуги психологічної підтримки, спрямовані на захист емоційного стану неповнолітніх під час судових процесів. Особливу увагу приділено поглибленому аналізу низки проблем, що виникають у процесі взаємодії дітей із судовими органами та працівниками правової системи, а також їхньому безпосередньому впливу на результати розгляду судових справ. Дослідження також фокусує увагу на питаннях, пов'язаних із недостатньою професійною підготовкою суддів та працівників правової системи до роботи з вразливими категоріями осіб, зокрема дітьми, та на відсутності чітких, офіційно закріплених методичних рекомендацій, які б регулювали поведінку та підходи до роботи з дітьми в суді. Це часто призводить до негативних наслідків, зокрема впливу на психоемоційний стан дітей, що опиняються у стресових умовах. На основі проведеного всебічного аналізу у статті пропонуються конкретні шляхи вдосконалення підтримки вразливих користувачів судової системи, зокрема дітей. Ці рекомендації охоплюють підвищення професійної кваліфікації спеціалістів судової системи, впровадження інноваційних технологій, які дозволять спростити процес взаємодії дітей із судовими органами, а також розробку та впровадження інноваційних підходів до надання психологічної підтримки дітям у рамках судових процесів. Окрім цього, важливим є створення більш безпечного і дружнього середовища, які будуть орієнтовані на захист прав і психологічного стану дитини. Дослідження підкреслює необхідність інтеграції сучасних підходів до правосуддя, які включають більш гнучкі, чутливі до потреб дітей та їхнього емоційного стану процедури. Також у статті акцентується увага на необхідності розробки нових стандартів і методичних рекомендацій, спрямованих на забезпечення максимально ефективної, справедливої та гуманної підтримки вразливих дітей. Стаття пропонує низку можливостей, що можуть суттєво допомогти в удосконаленні судової системи, доступу до правосуддя в контексті захисту прав і інтересів дітей у сучасному правовому полі.

Ключові слова: вразливі особи, правосуддя, спеціалізовані суди, інновації, дружнє середовище, захист прав дітей, правосуддя дружнє до дитини.

Shornikova S.O. Child-Friendly Justice: ways to improve support for vulnerable people in Ukraine's judicial system.

This scientific article is dedicated to examining the current and pressing issues arising in the modern legal environment, particularly in ensuring child-friendly justice. This is a critically important aspect

for creating fair, impartial, and highly effective judicial processes that take into account the interests and rights of children. The article examines the existing mechanisms of support and protection for children within the judicial system, analyzes the practical aspects of their implementation, and proposes effective recommendations for improving and enhancing the current justice system.

This research evaluates the key components of a justice system aimed at ensuring the rights of children, including specialized courts, professional legal system workers, and psychological support services aimed at protecting the emotional state of minors during legal proceedings. Special attention is given to an in-depth analysis of the range of issues that arise during the interaction of children with judicial authorities and legal professionals, as well as their direct impact on the outcomes of court cases.

The study also focuses on issues related to the insufficient professional training of judges and legal system personnel for working with vulnerable groups, particularly children, and the lack of clear, officially established guidelines that regulate behavior and approaches to working with children in court. This often leads to negative consequences, including effects on the psycho-emotional state of children who find themselves in stressful conditions.

Based on a comprehensive analysis, the article proposes specific ways to improve the support for vulnerable users of the judicial system, particularly children. These recommendations include enhancing the professional qualifications of judicial system specialists, introducing innovative technologies that would simplify children's interaction with judicial bodies, and developing and implementing new approaches to providing psychological support to children during legal proceedings. Additionally, it is important to create a safer and more child-friendly environment focused on protecting the rights and psychological well-being of the child.

The research emphasizes the need to integrate modern approaches to justice, which include more flexible and sensitive procedures that address the needs of children and their emotional state. The article also highlights the necessity of developing new standards and guidelines aimed at ensuring the most effective, fair, and humane support for vulnerable children. It offers several opportunities that could significantly contribute to improving the judicial system and access to justice in the context of protecting the rights and interests of children in the modern legal landscape.

Key words: vulnerable people, justice, specialized courts, innovations, child-friendly environment, protection of children's rights.

Постановка проблеми. Однією з ключових проблем сучасної судової системи України є недостатній рівень захисту прав та інтересів дітей, які беруть участь у судових процесах. Система правосуддя, яка повинна бути орієнтованою на дитину, часто не враховує специфічні потреби вразливих категорій осіб, зокрема дітей. Це призводить до додаткового психологічного тиску на неповнолітніх, що негативно впливає на їхній психоемоційний стан та результати судового розгляду. Наразі відсутні належні механізми підтримки дітей під час судових процесів, включаючи спеціалізовані методичні рекомендації для суддів та інших працівників правової системи, які б сприяли створенню безпечного та дружнього до дитини середовища. Актуальним є питання вдосконалення підготовки суддів та інших фахівців у роботі з дітьми, а також впровадження інноваційних підходів і технологій, що дозволять мінімізувати стресові фактори для дітей у судовій системі. Вирішення цих питань сприятиме формуванню більш справедливої та ефективної системи правосуддя, дружньої до дитини, що враховуватиме її права, інтереси та психологічний стан.

Мета дослідження. Аналіз існуючих механізмів правосуддя, дружнього до дитини, в Україні та виявлення шляхів удосконалення підтримки вразливих осіб у судовій системі. Вивчення практичних аспектів реалізації правосуддя для дітей, оцінку ефективності діючих програм та ініціатив, а також розробку рекомендацій щодо покращення підготовки суддів та інших фахівців, які працюють з дітьми.

Стан опрацювання проблематики. У міжнародному контексті дослідження правосуддя, дружнього до дитини, активно розвиваються, зокрема дану тематику вивчають такі автори як: Елізабет М. Гібер, Деніел Л. Сімон, Роберт Дж. Стюарт. Серед українських науковців дослідженнями у цій сфері займаються: Куйбіда Р., Рибак В., Серeda М., Хмелевська Н. діяльність яких спрямована на аналіз сучасного стану сфери правосуддя для дітей, що свідчить про те, що в Україні активно впроваджуються різноманітні ініціативи, спрямовані на удосконалення системи правосуддя для дітей, такі як створення спеціалізованих судів, запровадження психологічної підтримки, розробка навчальних програм для суддів. Проте на практиці залишається багато не-

вирішених питань, зокрема, щодо ефективності таких механізмів і їхнього впливу на результати судового процесу. Таким чином, стан опрацювання проблематики правосуддя, дружнього до дитини, в Україні свідчить про необхідність комплексного підходу до її вирішення, що включає аналіз існуючих проблем, впровадження нових технологій та методик, а також активну участь державних і громадських інститутів у процесі захисту прав дітей.

Виклад основного матеріалу. Щодня діти різної вікової категорії взаємодіють із системою правосуддя неоднаковими шляхами, так одні стають жертвами, а інші свідками кримінальних правопорушень або навіть їх учасниками. Досвід участі у судових процесах, особливо у кримінальних провадженнях, в більшості випадків є психологічно-травматичним досвідом для дітей та потребує особливої уваги. Перш за все, необхідно проаналізувати наявні послуги для вразливих користувачів суду, які можна поділити на декілька категорій:

- *Правова допомога:* юридичні консультації (надання консультаційної підтримки з юридичних питань для дітей та їх родин), представництво у суді, фінансова підтримка для покриття витрат на юридичні послуги для малозабезпечених родин;

- *Психологічна підтримка* для зменшення стресу дітей у судових процесах, так психологічні консультації допомагають дітям контролювати емоційно-психологічне навантаження, а підтримка під час розгляду справи спеціально підготовленими психологами допомагають дітям адаптуватися до судового процесу.

- *Спеціалізовані процедури для участі дітей у судових процесах*, які допомагають зменшити стрес та забезпечити належні комфортні умови для дітей – ця вимога є однією зі складових правосуддя, дружнього до дитини. Так, Комітет Міністрів Ради Європи у Керівних принципах щодо правосуддя, дружнього до дітей, у цьому контексті рекомендує вживати такі заходи [1]:

- до початку судового засідання, дитину слід ознайомити з приміщенням суду, іншими об'єктами і ролями та особами посадових осіб, що беруть в ньому участь;

- для сприяння участі дітей на повну міру їхньої когнітивної здатності і задля забезпечення підтримки емоційної стабільності, фактори, що порушують хід засідання, і фактори, що відвертають увагу, мають бути скорочені до мінімуму;

- наскільки це доречно і можливо, кімнати для проведення інтерв'ю і зали очікування повинні бути організованими для дітей і в умовах, сприятливих для дитини (п. 54–63 розділу IV).

Керівні принципи, що стосуються правосуддя з питань, пов'язаних з участю дітей-жертв та свідків злочинів, для таких учасників процесу вимагають забезпечити наявність кімнат для проведення опитувань, призначених спеціально для дітей, пристосування судових приміщень до інтересів дітей-свідків (підпункт «d» п. 30) [1].

- *Механізм захисту свідчень дітей*, що є важливим аспектом забезпечення їхньої безпеки, складовими якого є: анонімність, захист від залякування, відеозапис свідчень.

Варто також зазначити про основні принципи, на яких ґрунтуються Стандарти роботи з дітьми та вищезазначені послуги для вразливих користувачів суду, з позиції Офісу генерального прокурора України:

- *Поважати дитину* – враховувати її думки та інтереси, роз'яснювати права зрозумілою мовою. Забезпечити право на конфіденційність інформації.

- Не лише розслідувати, а й *надавати допомогу*. Це включає комфортні умови на всіх етапах процесу, супровід кваліфікованого дитячого психолога.

- *Уникати повторної травматизації* – обмежити кількість слідчих дій за участі дитини.

- *Давати шанс дітям, які помилилися* – запровадити відновні та гуманні підходи до дітей, які порушили закон [2].

Важливу думку висловив Ніл Хейзел, відомий британський науковець у сфері ювенальної юстиції, так принцип «дитина перш за все» – це не просто фраза, мантра чи філософія – це опублікований керівний принцип для молодіжної юстиції. По суті, це підсумовує наше сучасне розуміння правосуддя щодо молоді. І це розуміння суттєво просунулося за останні роки, допомагаючи дітям робити позитивний внесок у суспільство. Беручи за основу принцип «дитина перш за все» можна запобігти правопорушенням, які вчиняються неповнолітніми. В Україні це зовсім новий принцип, який повинен також стати ядром подальшого розвитку ювенальної юстиції [3, с. 165]. Слушну думку висловлює Іващенко А.М., що завдання буде виконане лише тоді, коли зміни можна буде спостерігати на практиці. Щоб досягнути цього, першорядне значення має пропагування, поширення і моніторинг Керівних принципів правосуддя, дружнього до дітей, а також гарантування

того, що вони будуть покладені в основу національних політик держав Європи щодо їх належного забезпечення [3, с. 165]. Тобто, недостатнім буде лише впровадити основні принципи на папері, але також потрібно активно їх застосовувати. Тож, виходячи з думок науковців, необхідно втілювати таку юстицію, яка б ґрунтувалась безпосередньо на інтересах дітей, так, наприклад, існує велика кількість різноманітних методик роботи з дітьми, особливо в кримінальному провадженні, зокрема, методика «Зелена кімната», Барнахус, медіація в межах відновного правосуддя. Також хотіла б детальніше звернути увагу на методику «Зеленої кімнати», що протягом певного часу набула поширення в підрозділах ювенальної превенції поліції. Причиною поширення став прийнятий у 2012 році наказ Міністерства внутрішніх справ, що передбачав використання методики «Зелена кімната» для проведення опитування дитини, яка є потерпілою або свідком у кримінальному провадженні, у спеціально облаштованому для цих цілей приміщенні. Передбачалося, що ця методика застосовується до дітей віком від 4 до 14 років, а на розсуд слідчого чи суду – у віці від 14 до 16 років, які потерпіли внаслідок учинення злочинів проти статевої свободи і недоторканості, інших злочинів насильницького характеру або стали свідками таких злочинів. Сама ж методика «Зелена кімната» визначалася як «методика проведення інтерв'ювання дитини, яка потерпіла або стала свідком злочину, в умовах, що мінімізують та не допускають повторної травматизації психіки дитини, з урахуванням її індивідуально-психологічних та психофізіологічних властивостей». Однак через п'ять років цей наказ втратив чинність у зв'язку зі створенням підрозділів ювенальної превенції Національної поліції, а аналогічний наказ про підрозділи ювенальної превенції уже не містив положень про методику «Зелена кімната».

Незважаючи на те, що в Україні створюються так звані «зелені кімнати», не всі вони функціонують належним чином. Часто ці приміщення не виконують своєї основної функції – бути комфортним та безпечним місцем для дітей, які стали свідками чи потерпілими у кримінальних справах. Наприклад, прокурор обласної прокуратури Львівської області відзначає, що ці кімнати є практично в кожному відділі поліції, однак використовуються не за призначенням. Іноді такі приміщення слугують для зберігання речових доказів, або ж просто стоять закритими. Це звичайні кімнати, де, окрім зелених стін і, можливо, кількох іграшок, немає спеціалізованого обладнання для роботи з дітьми [4, с. 25].

Варто розглянути приклади Вінницької області та Тернополя, тут впроваджується більш системний підхід через модель Барнахус. Ця модель передбачає створення спеціальних дитячих центрів, де дитина може спілкуватися з фахівцями – психологами, соціальними працівниками та слідчими – в безпечному середовищі. У Вінниці та Тернополі вже працюють подібні центри, де з дітьми працюють у дружній і комфортній атмосфері, мінімізуючи ризик повторної травматизації. У таких приміщеннях є не тільки іграшки, але й спеціальне відеобладнання для фіксації розмов із дітьми, щоб не було потреби у численних допитах. Крім того, забезпечується надання комплексної допомоги – від психологічної підтримки до юридичного супроводу, що дозволяє зменшити стрес для дитини та ефективно проводити слідчі дії. Центри Барнахус вже також функціонують у Чернівецькій, Житомирській, Полтавській, Кіровоградській, Сумській, Волинській, Київській, Миколаївській, Одеській, Черкаській, Дніпропетровській, Волинській областях і за підтримки міжнародних партнерів їх мережа збільшується [5].

Також варто зазначити, що наразі існує практика створення «зелених кімнат» не тільки в межах органів поліції, а й в освітніх закладах системи МВС, або ж вони створені і надаються для використання органам поліції на договірних засадах сторонніми організаціями. Однак цей механізм має певні складнощі, адже такі кімнати необхідно «бронювати» заздалегідь, що реалізовується працівниками поліції доволі рідко, тому допити дітей часто проводять в кабінетах працівників поліції. Деякі працівники поліції в свою чергу, які спеціалізуються на роботі з дітьми, самі облаштовують свої кабінети так, щоб діти могли почуватися в них комфортніше. Незважаючи на спроби покращити умови перебування дітей в поліції, наразі маємо негативну загальну атмосферу, що сприяє гнітюче враження на дітей та їх психіку. Самі ж суди також рідко мають зали судових засідань, які адаптовані для участі дитини, навіть у Верховному Суді такі зали наразі відсутні. Для розгляду кримінальних проваджень зазвичай використовують зали з металевими загородами (клітками) або загородами зі скла, в яких перебувають особи, яких було взято під варту та, на жаль, і діти не часто не є винятком. Варто зазначити про те, що відсутність дружніх умов, окрім погіршення психоемоційного стану, також впливає на отримання належних свідчень від дитини.

Наступний аспект, який варто розглянути – це законодавча регламентація прав дітей під час здійснення правосуддя, так як масив міжнародних та національних правових актів значною мірою формують основні стандарти та підходи до створення відповідних умов для вразливих користувачів судової системи. Першим міжнародним документом необхідно зазначити Конвенцію ООН про права дитини 1989 року, так частина 2 статті 12 регламентує, що: «Дитині надається можливість бути заслуханою в ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду, що торкається дитини, безпосередньо або через представника чи відповідний орган у порядку, передбаченому процесуальними нормами національного законодавства». Окрему увагу потрібно приділити статті 40 Конвенції, яка підкреслює важливість того, що «держави-учасниці визнають право кожної дитини, яка, як вважається, порушила кримінальне законодавство, звинувачується або визнається винною в його порушенні, на таке поводження, що сприяє розвитку у дитини почуття гідності і значущості, зміцнює в ній повагу до прав людини й основних свобод інших та при якому враховуються вік дитини і бажаність сприяння її реінтеграції та виконання нею корисної ролі в суспільстві», а також зазначено, що: «Держави-учасниці прагнуть сприяти створенню законів, процедур, органів і установ, що мають безпосереднє відношення до дітей, які, як вважається, порушили кримінальне законодавство, звинувачуються чи визнаються винними в його порушенні» [6]. Вищезазначені положення Конвенції підкреслюють важливість надання дітям певних прав під час судових або адміністративних процедур, а також гарантують справедливе поводження з дітьми, які порушили кримінальне законодавство, з окремим акцентом на інтеграцію в суспільство. Визнання цієї необхідності відіграє ключову роль, адже містить законодавче підґрунтя для створення та функціонування спеціалізованих нормативно-правових актів, процедур та установ для захисту прав дітей, що свідчить про прагнення міжнародного співтовариства забезпечити дітям належні умови, які сприяють їхньому розвитку та повазі до прав людини.

Актуальним міжнародним документом в сфері захисту дітей, а особливо українців, є Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах 2000 року, так в його тексті йдеться: «вважаючи, таким чином, що в цілях сприяння більш ефективного здійсненню прав, визнаних у Конвенції про права дитини, необхідно посилити захист дітей від участі у збройних конфліктах» [7]. Тож, основну мету даного Протоколу можна визначити як застосування обмежень щодо використання дітей у військових діях та захист їх від насильства, пов'язаного з війною, а також контроль зобов'язання інших держав дотримуватися найсуворіших стандартів у цій сфері.

Окремої уваги та аналізу потребують Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей 2010 року, що стосуються питання місця і ролі, а також думки, прав та потреб дитини під час судових розглядів, а також процесів, альтернативних таким розглядам [8, ст. 16]. Цікавою є особлива увага Комітету Ради Європи в Керівних принципах щодо правосуддя, дружнього до дітей, щодо рекомендацій запровадження спеціальних процедур для дітей, які перебувають у конфлікті із законом, так пункти 54, 55, 61 регламентують важливість:

- враховувати під час всіх розглядів рівень зрілості, розуміння, вік, особливі потреби дитини;
- перш ніж почати розгляд, діти повинні бути ознайомлені з приміщенням суду або іншими об'єктами, а також з ролями й особами посадових осіб, що беруть у ньому участь;
- адаптовувати судові засідання, в яких беруть участь діти, до темпу і тривалості концентрації уваги дитини: мають плануватись регулярні перерви і слухання не повинно тривати надто довго [1].

Невжиття достатніх заходів щодо створення комфортних умов для дитини під час судового процесу може становити порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Наприклад, у справі «*V. проти Об'єднаного Королівства*» Європейський суд з прав людини встановив порушення статті 6 Конвенції у зв'язку з надмірним формалізмом судового процесу. На думку Суду, з урахуванням дуже юного віку дітей формальності і процедура Суду Корони повинна була лякати дітей, а підвищення, на якому вони сиділи, збільшувало цей дискомфорт [8].

Стосовно українського законодавства, то в ньому також містяться певні додаткові гарантії для дітей, які беруть участь у справах кримінального провадження, що загалом відповідають міжнародним стандартам, але все ж таки потребують певного вдосконалення, особливо у справах про адміністративні проступки. Так Кодекс України про адміністративні правопорушення, незважаючи на велику кількість змін, досі не містить належні особливості щодо провадження у

справах за участю неповнолітніх, окрім ч. 1 ст. 270: «інтереси особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, і потерпілого, які є неповнолітніми, мають право представляти їхні законні представники (батьки, усиновителі, опікуни, піклувальники) [9]. Щодо кримінального провадження, то Кримінальний процесуальний кодекс України містить окрему главу 38 стосовно справ неповнолітніх, окрім учасників правопорушень, положення глави мають застосовуватися і до неповнолітніх свідків та потерпілих.

Щодо дотримання міжнародних стандартів у практиці ЄСПЛ у справах за участю дитини, то статистика більш негативна, так лише в трьох проаналізованих судових рішеннях суд у мотивувальній частині зробив посилання на відповідні міжнародні документи: Конвенція ООН про права дитини, Загальний коментар № 10 Комітету ООН з прав дитини про права дітей у ювенальній юстиції, Рекомендація CM/Rec (2008) 11 Комітету Міністрів державам-членам про європейські правила стосовно неповнолітніх правопорушників, щодо яких вживаються санкції або заходи. У тих трьох випадках, коли суди посилалися на міжнародні стандарти, таке використання було доречним у контексті розгляду конкретної справи. Так, зокрема, у двох випадках з посиланням на міжнародні стандарти щодо дотримання прав дитини, суд обґрунтував свою позицію щодо звільнення неповнолітнього від відбування покарання з випробуванням. Зокрема, з цією метою суди посилались на п. 10 Загального коментаря № 10 про права дітей у ювенальній юстиції Комітету ООН з прав дитини, відповідно до якого прикладом якнайкращого забезпечення інтересів дитини є практика, коли традиційні цілі кримінального правосуддя, такі як покарання, поступаються місцем реабілітаційним та відновним цілям правосуддя у справах дітей-правопорушників. Ще в одному випадку суд використав міжнародні стандарти для обґрунтування призначення важкого покарання особі, визнаної винною у звалтуванні малолітньої дитини [4, с. 21].

Важливим аспектом у справах дітей є дотримання спеціальних вимог, так у ч. 6 ст. 18 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» визначені критерії, яким має відповідати суддя для розгляду справи за участі неповнолітнього. У прокуратурі є так звані ювенальні прокурори, хоч закон і не вимагає цього. В Офісі Генерального прокурора та обласних прокуратурах на підставі внутрішніх актів запроваджені окремі підрозділи захисту інтересів дітей та протидії насильству, а в окружних прокуратурах можуть спеціально уповноважувати на виконання функцій прокуратури щодо захисту інтересів дітей та протидії насильству окремих прокурорів. Ювенальні прокурори повинні мати «високі моральні, ділові та професійні якості» і проходити спеціальне навчання за спеціалізацією в Тренінговому центрі прокурорів України [10]. Щодо міжнародних стандартів, то Комітет Міністрів Ради Європи в Керівних принципах щодо правосуддя, дружнього до дітей (п. 14–16, 63 розділу IV, п. f розділу V), рекомендував, наскільки це можливо, створювати спеціалізовані суди (або судові палати), процедури й інститути для дітей, які знаходяться у конфлікті з законом. Також доцільно розглянути питання про запровадження системи спеціалізованих суддів і адвокатів для дітей. Спеціалізовані підрозділи можуть створюватися також у поліції та органах прокуратури. Слід забезпечити, щоб всі зацікавлені фахівці, які працюють з дітьми в системі правосуддя, отримували відповідну підтримку та необхідну міждисциплінарну підготовку з питань прав і потреб дітей різних вікових груп, а також щодо процедур, які адаптовані до них. Фахівці, які мають безпосередній контакт з дітьми, також повинні бути навчені спілкуватися з ними в будь-якому віці та на будь-якій стадії розвитку, а також з дітьми, які перебувають в умовах особливої вразливості [1].

Варто зазначити, що в Україні зараз функціонує відповідний орган, що створений для забезпечення комплексного підходу до захисту прав неповнолітніх у правовій системі – Міжвідомча координаційна рада з питань правосуддя щодо неповнолітніх. Даний орган утворений Постановою Кабінету Міністрів України «Про утворення Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх» від 24.05.2017 року, в якій зазначається, що Міжвідомча координаційна рада з питань правосуддя щодо неповнолітніх є тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України, утвореним з метою запровадження міжінституційної платформи для системного обговорення та вирішення проблемних питань розвитку правосуддя щодо неповнолітніх, прийняття узгоджених рішень, що відповідають інтересам дитини. [11]

Розглядаючи поточну ситуацію в Україні, то варто зазначити, що наша держава продовжує вдосконалюватися шляхом реалізації спільних проєктів Мін'юсту з ОГП і МВС у сфері ювенальної юстиції: розбудова системи центрів захисту дитини за моделлю Барнахус; залучення психологів до кримінальних проваджень з участю дитини; програма відновного правосуддя для неповноліт-

ніх підозрюваних. За інформацією Уповноваженого ВРУ з прав людини за минулий рік Офіс Омбудсмана отримав понад 3,5 тисяч звернень щодо порушення прав дитини, що стало поштовхом для запуску спільно з Патрульною поліцією України просвітницького проекту «Права та обов'язки дітей». У його межах в школах різних регіонів України проводять уроки, на яких діти дізнаються більше про свої права. Також розробили інформаційні бюлетені [12].

Також про необхідність забезпечення різнопланової міждисциплінарної підготовки фахівців, які працюють з дітьми-потерпілими і свідками, йдеться і в розділі IX Керівних принципів, що стосуються правосуддя з питань, пов'язаних з участю дітей-жертв та свідків злочинів [4, с. 30]. Запровадження та практична реалізація цих стандартів допомогли б вирішити такі проблеми як: некомпетентність прокурорів та суддів в дитячих справах, ігнорування створення належних умов для допиту або проведення судового засідання для вразливих відвідувачів, травматизація дитячого психоемоційного стану під час здійснення правосуддя, додаткові гарантії для дітей, що пережили збройний конфлікт під час надання свідчень.

Висновки. Отже, система наявних послуг для вразливих користувачів суду є доволі широкою, однак містить певні проблеми, які можна подолати наступними шляхами:

Втручання законодавця щодо внесення змін до Кримінального процесуального кодексу, Кодексу України про адміністративні правопорушення та Закону України «Про судоустрій та статус суддів» для розширення окремої дитячої спеціалізації для слідчих, дізнавачів, прокурорів та суддів. Надалі, за можливості, не обтяжувати фахівців, що мають дитячу спеціалізацію іншими категоріями справ.

Важливо запровадити системне підвищення кваліфікації фахівців, що працюють з вразливими користувачами суду, надаючи перевагам різноманітним тренінгам обміну інформації та навчання за участі психологів, що будуть організовуватися за ініціативи представників Міжвідомчої координаційної ради, та сформувати електронну бібліотеку методичних рекомендацій, яка буде розроблена Міністерством юстиції України з урахуванням різних аспектів роботи з дітьми під час кримінальних або адміністративних проваджень.

Необхідно створити адаптовані для дітей додатки, за участі Міністерства цифрової трансформації, в яких буде подана інформація у доступній формі про функціонування системи правосуддя.

Доцільно сприяти поширенню використання методики «Зелена кімната», шляхом залучення відповідних психологів, забезпечення обладнанням, спрощення бронювання та бюрократичних процедур, а також створити комфортні умови для розгляду справ за участю дітей в залах суду, наприклад не використовувати зали з металевими або скляними загородами щодо неповнолітніх, залучивши для комплексного підходу вирішення даної проблеми та поширення вдалих практик Раду суддів України та Державну судову адміністрацію.

Посилити контроль з боку Координаційного центру надання безоплатної правничої допомоги за якістю виконання адвокатами безоплатної правничої допомоги обов'язків із захисту неповнолітніх осіб щодо яких відкрито кримінальне провадження.

Тож, правосуддя, дружнє до дитини, є важливою складовою системи захисту прав людини, особливо у контексті забезпечення належного ставлення до дітей, які стають учасниками судових процесів. Аналіз міжнародних і національних правових рамок, зокрема Конвенції ООН про права дитини та практики Європейського суду з прав людини, свідчить про зростаюче усвідомлення необхідності надання дітям особливих процесуальних гарантій. Спеціальні заходи, такі як обмеження стресу для дітей під час допитів, психологічна підтримка та створення дитячих судів, сприяють їх захисту від травматичних наслідків судових розглядів. Оцінка наявних послуг показує, що існують прогалини в системі захисту дітей, особливо серед вразливих категорій. Для покращення підтримки вразливих користувачів суду важливим є розширення доступу до юридичної та психологічної допомоги, вдосконалення навчання суддів і інших працівників правової системи, а також розвиток міждисциплінарної співпраці та інших вищевказаних аспектів. Удосконалення цих аспектів дозволить зменшити негативні наслідки судових процесів для дітей і підвищити ефективність правосуддя, дружнього до дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей від 17.11.2010 р. URL: <https://rm.coe.int/16804c2188>.

2. Імплементація міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини – правоохоронці та урядовці підписали спільний документ. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/implementaciya-miznarodnix-standartiv-pravosuddya-druznyogo-do-ditini-pravoohoronci-ta-uryadovci-pidpisali-splnii-dokument>.
3. Хмелевська Н.В. Зміст юстиції, дружньої до дитини. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 4. 2023 р. С. 163–168. URL: http://apnl.dnu.in.ua/4_2023/24.pdf.
4. Куйбіда Р., Рибак В., Середа М. Стандарти правосуддя, дружнього до дитини та їх втілення в Україні (кримінальний аспект). 2021 р. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/f/9/488050.pdf>.
5. Впровадження моделі Барнахус для захисту дітей-постраждалих від насильства. URL: <https://www.healthright.org.ua/proekti/barnahus/>.
6. Конвенція про права дитини 1989 року. Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#top.
7. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах 2000 року. Протокол ратифіковано із заявою Законом № 1845-IV (1845-15) від 23.06.2004, *ВВР*, 2004, № 38, ст. 476. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795#top.
8. Рішення ЄСПЛ у Справі Т. та В. проти Об'єднаного Королівства від 16.12.1999 року. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_028#Text.
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 213-330) № 8073-X від 07.12.1984 р. *Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР)*. 1984, додаток до № 51, ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text>.
10. Про особливості виконання функцій прокуратури з питань захисту інтересів дітей та протидії насильству: Наказ Офісу генерального прокурора № 509 від 04.11.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0509905-20#Text>.
11. Про утворення Міжвідомчої координації ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх: Постанова Кабінету Міністрів України № 357 від 24.05.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/357-2017-п#Text>.
12. Правоохоронці та урядовці об'єднують зусилля для захисту дітей та подолання викликів у сфері дитячої безпеки під час війни. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pravoohoronci-ta-uryadovci-objednuuyut-zusillya-dlya-zaxistu-ditei-ta-podolannya-viklikiv-u-sferi-dityacoyi-bezpeki-pid-cas-viini>.
13. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України № 4651-VI від 13.04.2012 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#top>.
14. Про судоустрій і статус суддів: Закон України № 1402-VIII від 02.06.2016 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2016, № 31, ст. 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.